

УДК 378.018.43:004]:351.858

А. С. КРАВЧЕНКО

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблеми інтернаціоналізації вищої освіти та її вплив на впровадження електронного навчання. Визначено та проаналізовано вплив масових відкритих онлайн курсів на поширення в глобальному освітньому просторі інтернаціоналізації освіти. Пов'язано процеси розвитку електронного навчання та інтернаціоналізації освіти, здійснено аналіз перспективних сфер упровадження електронних освітніх технологій на глобальному рівні.

Ключові слова: електронне навчання, інтернаціоналізація вищої освіти, електронна освіта, масові відкриті онлайн курси.

Сьогодні освітній простір змінюється найшвидшими темпами за всю історію людства. Процеси, що трансформують його форму та зміст, основні смисли, функції, цілі та засоби їх досягнення, діють не тільки широко, а й досягають фундаментальних основ традиційної освіти. Освітні системи успішно імплементують сучасні інформаційно-комунікативні технології, створюючи нові форми навчальної діяльності, зокрема саме завдяки появі технологій електронного навчання виник феномен електронної освіти, розвиток якої є актуальним питанням і для українського освітнього простору. Водночас актуалізуються процеси глобалізації, підвищення рівня соціальної мобільності. Саме в межах цих процесів інтенсифікується процес академічної мобільності, коли студенти та викладачі з різних країн певний час навчаються або працюють в умовах інших національних системах вищої освіти, тим самим змінюючи власні цінності та норми, оскільки перебувають у відмінних від звичних для себе соціокультурних умов.

Проблеми інтернаціоналізації вищої освіти розглянуто в працях відомих українських та зарубіжних дослідників М. Бартейла, Е. Бейтса, О. Петровіча, Л. Хижняк, О. Хомерікі та ін. Ідеї стосовно змісту, розвитку та масових відкритих онлайн курсів відображено в працях Ф. Альтбаха, С. Пауела, Л. Юаня, а концепції електронної освіти та електронного навчання розглянуто в наукових публікаціях Е. Бейтса, О. Мельник, Т. Пушкарьової, Л. Хижняк та ін. Водночас багато аспектів залишилося поза увагою дослідників. Зокрема, проблеми взаємовпливу електронного навчання та інтернаціоналізації вищої освіти, глибина впливу технологій електронного навчання на розширення сфери інтернаціоналізації тощо.

Метою статті є розгляд і аналіз процесів інтернаціоналізації вищої освіти та електронного навчання, оскільки ця проблема майже не перебувала у фокусі уваги дослідників.

Модернізація й розвиток економіки фактично будь-якої країни потребують значних змін у системі освіти, і саме використання інновацій у цій сфері здатне забезпечити такі зміни. Однією з подібних новацій може бути активне запровадження технологій електронного навчання в освітній процес.

За визначенням фахівців ЮНЕСКО, електронне навчання (e-learning) – це навчання за допомогою Інтернет і мультимедіа [5]. Однак таке визначення, безумовно, не є досконалим і потребує детальнішого пояснення. У Проєкті концептуальних засад розвитку електронної освіти в Україні, розробленому у 2013 р. Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, електронне навчання (e-learning) визначено як систему навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а електронну освіту – як цілеспрямований процес і досягнення результатів виховання та навчання засобами електронного навчання (e-learning) [4]. Такі твердження є прямим розвитком ідей ЮНЕСКО, однак для детального соціологічного аналізу, на нашу думку, доцільніше спиратись на визначення електронного навчання як способу організації навчально-виховного процесу, який базується на використанні ІКТ, технологій мультимедіа та Інтернету, з метою створення систем масового навчання й перепідготовки населення, підвищення якості освіти завдяки покращенню доступу до ресурсів і сервісів, а також віддаленому обміну знаннями й сумісній праці [5, с. 16]. Таке визначення електронного навчання надає змогу розкрити одну з нагальних проблем сучасної вищої освіти – необхідність радикальної зміни функцій викладачів, що відбувається саме через стрімке поширення інформаційно-комп'ютерних технологій, які суттєво змінюють традиційні ролі та функції викладачів. Замість надання інформації в готовому вигляді викладачу необхідно вчити студента самостійно знаходити цю інформацію, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі. Сучасна вища освіта відмовляється від традиційної “трансмисійної” моделі навчання, від заповнення свідомості студентів готовими професійними знаннями, які, тим не менше, не є універсальними, не підходять до конкретних ситуацій постіндустріальної практики й не встигають за її змінами та трансформаціями інформаційного поля. Нинішня генерація викладачів сформована саме в цій педагогічній парадигмі, і всі заклики відійти від неї вперто ігноруються. Академічне товариство не знає, як використовувати нові засоби електронного навчання для чогось іншого, ніж для того, що навчальні технології завжди робили – для передачі готового академічного знання студентам” [2, с. 35]. Тому ті викладачі, яким вдалося переорієнтуватися, пристосуватися до нових умов використання інформаційно-комунікативних технологій, матимуть значні конкурентні переваги навіть перед своїми більш талановитими колегами, яким не вдалося опанувати нові технології навчальної роботи.

Також відбувається менш кардинальна зміна ролі студента, яка характеризується необхідністю більшої активності, більшої зацікавленості в розвитку власних навичок, компетенцій та знань. Якщо раніше цього дося-

гали успішним виконанням завдань, наданих викладачами, то сьогодні гостро постає необхідність додаткового, паралельного вивчення нових компетентностей для більш успішного конкурування на ринку праці. Одним з найбільш ефективних та доступних способів досягнення цієї мети є масові відкриті онлайн курси [10].

Масові відкриті онлайн курси не тільки сприяють масовізації освіти, а й створюють сприятливі умови для її інтернаціоналізації шляхом одночасного залучення великої кількості студентів з різних країн у межах одного курсу, що надає змогу створювати ефективні умови для міжкультурної комунікації, сприяє формуванню в студентів навичок толерантності.

Популярності масових онлайн курсів також сприяє низький поріг входу до цих курсів – для доступу до більшості з них необхідна наявність комп'ютера (або в деяких випадках достатньо смартфона) з наявністю Інтернету та знання англійської мови, оскільки масові онлайн курси викладають переважно саме англійською мовою. Водночас у більшості національних освітніх систем розпочався розвиток власних масових онлайн курсів. Іноді основними драйверами створення таких курсів є бізнес-структури або громадські організації, що створює додаткову конкуренцію для вищих навчальних закладів.

Однак, Ф. Альтбах у своїх працях звертає увагу на потенційну глобальну проблему, пов'язану з поширенням масових відкритих онлайн курсів. Більшість таких курсів розробили й викладають лектори зі Сполучених Штатів Америки, які використовують при їх побудові традиції викладання саме цієї країни [1]. Такий тренд надає змогу спрогнозувати посилення культурної домінації американської академічної традиції через репрезентацію власних цінностей у відповідних курсах.

В умовах глобалізаційних процесів розробленість, дешевизна та поширеність саме американських МВОК потенційно можуть призвести до занепаду інших, національних проєктів масових відкритих онлайн-курсів, які мають важливу локальну соціокультурну специфіку, однак без підтримки не зможуть ефективно конкурувати з глобальними системами масових відкритих онлайн курсів. Такий добровільний неокolonіалізм, що остаточно закріпить домінування американської системи вищої освіти над іншими, потенційно може призвести до втрати особливостей та переваг національних освітніх систем [1].

Однак на заваді цього песимістичного прогнозу, як і ефективного розвитку масових онлайн курсів, може стати проблема завершеності цих курсів студентами. Наразі відсоток завершення найбільш популярних курсів, тобто отримання студентами відповідних сертифікатів, коливається від 2% до 7% від загальної кількості осіб, що зареєструвалися на відповідний курс на провідних західних платформах електронної освіти [9].

Паралельно із цими процесами відбувається інтернаціоналізація вищої освіти, що значною не лише впливає на систему освіти, а й сприяє

здійсненню соціокультурних змін в інформаційному суспільстві. Так, О. Хомерікі відзначає, що “крім посилення процесів глобалізації, сучасні соціальні наслідки інформаційної революції позначилися на соціокультурних змінах соціальної стратифікації, яка вже не може бути охарактеризована в термінах “вище-нижче”. Сучасний австралійський соціолог М. Уотерс вважає, що інформаційне суспільство – в стратифікаційному відношенні – це суспільство конвенціональних статусів, в якому приналежність до певного соціального прошарку залежить саме від соціокультурних факторів” [8, с. 78].

Верстви сучасного суспільства визначаються, перш за все, стилем життя та системами цінностей. “Унаслідок нестійкості подібних факторів стратифікаційна система суспільства мозаїчна, нестійка і здатна навіть справляти дестабілізуючий вплив на економіку та політику. Усі процеси відтворення соціально-економічних груп залежать тепер від освіти. У цих умовах ринок перетворюється на казино в тому сенсі, що поведінка кожної людини на ринку праці визначається її власним рішенням та вдачею” [8, с. 78]. Саме цього вдається досягти, зокрема, завдяки інтернаціоналізації освіти.

Інтернаціоналізації освіти можна надати два рівнозначних визначення. По-перше, це збільшення кількості здобувачів вищої освіти з інших країн у окремій національній системі вищої освіти. По-друге, її можна розглядати як один із чинників становлення глобального простору вищої освіти, який визначається вільним академічним обміном викладачами і студентами між університетами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм [6]. Яскравим прикладом інтернаціоналізації вищої освіти є Болонська декларація та Болонський процес, який охопив і вищі навчальні заклади України.

Зазвичай дослідники виділяють зовнішню та внутрішню інтернаціоналізацію вищої освіти. Зовнішня інтернаціоналізація вищої освіти виявляється, насамперед, через міжнародну академічну мобільність, тобто переміщення викладачів, студентів та науковців між різними національними освітніми системами. Характеризується вона, передусім, модернізацією навчальних програм; обміном науково-педагогічними кадрами; залученням до наукових досліджень іноземних учених і в результаті підвищенням якості наукових досліджень; міжнародною культурною експансією [3].

Внутрішня ж інтернаціоналізація вищої освіти являє собою впровадження світових стандартів, інтернаціоналізацію навчальних курсів, міжкультурних програм тощо. Для внутрішньої інтернаціоналізації освіти характерні такі риси: створення системи визнання навчальних планів і дипломів; зростання значущості володіння іноземними мовами й навчання англійською мовою, розвиток навичок міжкультурного спілкування; включення в науково-освітні професійні мережі, участь у міжкультурних програмах, розвиток навичок адаптуватися до культурних особливостей гло-

бального академічного середовища, що сприяє особистісному розвитку; орієнтація на світові освітні стандарти [3].

Варто навести також думку Л. М. Хижняк, яка робить значний внесок у розуміння сутності інтернаціоналізації вищої освіти через актуалізацію таких “основних чинників інтернаціоналізації університетської освіти:

1. Політичні – розвиток інтеграційних процесів в політичній і соціальних сферах, посилення демократичних принципів у міжнародних відносинах.

2. Економічні – глобалізація економіки і технологій, вимоги світового і регіональних ринків праці.

3. Культурні – розвиток діалогу національних культур, міжнародна відкритість, взаємопроникнення культурних цінностей.

4. Академічні – інтернаціональний характер наукових знань, універсальна основа освіти і науково-дослідницької діяльності, формування міжнародних стандартів якості.

5. Інформаційні – створення нових інформаційних технологій, поява глобальних мереж” [7, с. 52].

Таким чином, аналізуючи вищезазначене, ми можемо дійти певних проміжних висновків. Технології електронного навчання ефективно доповнюють та поширюють масштаби інтернаціоналізації вищої освіти, особливо сприяючи розвитку її культурного та академічного чинників. Однак повноцінної міжкультурної взаємодії не відбувається, оскільки не відбувається фізичної транспортації особи в інше соціокультурне середовище, що найкраще сприяло б засвоєнню цінностей іншої, домінантної культури, як це має місце з представниками традиційної академічної мобільності, які ефективніше засвоюють нетрадиційні для себе культурні практики. Така ситуація може мати різноманітні наслідки, які потребують подальшого дослідження.

Упровадження технологій електронної освіти значно спрощує її доступність для академічної спільноти з менш заможних країн, надає змогу отримати доступ до якісних, ексклюзивних знань, майже не витрачаючи дорогоцінних ресурсів та коштів. Особливо це актуально для регіонів, які потерпають від воєнних конфліктів або стихійних та економічних лих. Доступ біженців до електронної освіти надасть їм змогу не тільки оволодіти певними знаннями та навичками, що допоможе знайти перший заробіток у новій країні, тим самим змінивши власний статус, а й пришвидшити пристосування до соціокультурних норм та цінностей нового місця проживання, знизити рівень культурного шоку або взагалі запобігти йому. Схожа проблема постає перед мешканцями віддалених територій, до яких важко дістатися звичайними засобами. За допомогою мережі Інтернет студенти та учні матимуть можливість успішно навчатись в однакових умовах зі звичайними студентами, що надасть змогу підвищити якість їх освіти та

покращити їх шанси на ринку праці, а відповідно, створить певні переваги у їх соціальному становищі.

Висновки. Поширення технологій електронного навчання створює нові умови для інтернаціоналізації вищої освіти. Розвиток електронної освіти поширює вплив інтернаціоналізації освіти, водночас не відбувається поглибленого впливу його чинників на освітні системи. Тобто електронна освіта, безумовно, сприяє розвитку та поширенню практик інтернаціоналізації вищої освіти, створюючи умови для успішної міжкультурної комунікації, формуючи основи толерантної поведінки. Розвиток технологій електронного навчання збільшує конкуренцію у викладацькому середовищі, здатен позитивно впливати на формування професійних навичок студентів через доступ до найкращих практик з тих чи інших галузей знання. Використання електронного навчання в умовах інтернаціоналізації вищої освіти надає змогу підвищити її якість завдяки використанню наукового й освітнього потенціалу провідних науковців світу.

Подальший розвиток цих процесів, наслідки їх взаємодії потребують дослідження в межах соціології освіти через складність цих взаємодій.

Список використаної літератури

1. Альтбах Ф. Массовые открытые онлайн-курсы как проявление неокOLONиализма: кто контролирует знания / Филип Альтбах // Международное высшее образование. – 2014. – № 75. – С. 10–12.
2. Бакіров В. С. Сучасна вища освіта як предмет соціологічної рефлексії / В. С. Бакіров // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 881. – С. 31–36.
3. Нітенко О. В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету / О. В. Нітенко // Освітологічний дискурс. – 2015. – № 2. – С. 205–216.
4. Проект концептуальних засад розвитку електронної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/2063-konceptualni-zasadi-rozvitku-elektronnoyi-osviti.html>.
5. Пушкарьова Т. О. Електронна освіта і її розвиток в Україні / Т. О. Пушкарьова, О. М. Мельник // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 3. – С. 16–17.
6. Скотна Н. Сутність глобалізації та її вплив на розвиток вищої освіти в Україні / Н. Скотна // Людинознавчі студії. Серія : Філософія. – 2012. – Вип. 26. – С. 71–83.
7. Хижняк Л. М. Університетська освіта : навч. посіб. / Л. М. Хижняк. – Харків : Вид-во ХарРі НАДУ “Магістр”, 2010. – 192 с.
8. Хомерікі О. А. Інтернаціоналізація і інтеграція, як напрямки глобалізації освіти: процеси синтезу і диференціації / О. А. Хомерікі // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2012. – Вип. 16. – С. 76–84.
9. Ли Юань MOOK и открытое образование: Значение для высшего образования. Белая книга [Электронный ресурс] / Ли Юань, Стефан Пауэлл. – 2013. – Режим доступа: <http://publications.cetis.ac.uk/2013/667>.
10. Bates A. W. Teaching in a Digital Age [Electronic resource] / A. W. Bates. – Access mode: www.open.bccampus.ca.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2016.

Кравченко А. С. Электронное обучение в условиях интернационализации высшего образования

В статье рассмотрены проблемы интернационализации высшего образования и ее влияние на внедрение электронного обучения. Определено и проанализировано влияние массовых открытых онлайн курсов на распространение в глобальном образовательном пространстве интернационализации образования. Соотнесены процессы развития электронного обучения и интернационализации образования, осуществлен анализ перспективных сфер внедрения электронных образовательных технологий на глобальном уровне.

Ключевые слова: электронное обучение, интернационализация высшего образования, электронное образование, массовые открытые онлайн курсы.

Kravchenko A. S. E-Learning in Conditions of Higher Education Internationalization

The article deals with the problem of higher education internationalization and its impact on the process of e-learning implementation. The concepts of e-learning, higher education internationalization and the features of massive open online courses are revealed.

There are considered the notions on e-learning, internationalization of higher education and the massive online courses made by known domestic and foreign researchers. These are: F. Altbah, M. Barteyl, E. Bayts, A. Melnyk, O. Nitenko, S. Powell, A. Petrovic, T. Pushkareva, L. Khizhnyak, O. Khomeriki, L. Yuan and others.

The problems of teachers' and students' role changing that occur during the use of modern electronic technology training are discovered. It is noted, that there exists a teachers' overtaking new technologies resistance that creates additional competition field. The importance of education for the status and social position in modern society is defined.

The different views on the definition of education internationalization are presented. We also consider the internal and external differences in the process of higher education internationalization. It is noted that e-learning technologies can significantly expand the boundaries of higher education internationalization process, but they have little effect on cross-cultural interaction depth that can have various effects, that the further research is required for.

The impact of massive open online courses on the spread of internationalization in the global educational space is identified and analyzed. The potential risks of further development of massive open online courses existing platforms are revealed. It is stated, that they could lead to the loss of national characteristics of teaching.

Regarding e-learning and the process of education internationalization, the analysis of the promising areas of electronic educational technologies global implementation was made. The most effective scope of e-learning technologies implementation in conditions of the higher education internationalization is defined. It is found that in situations of military conflict, e-learning becomes an important part of refugees' adaptation to their new environment.

Key words: e-learning, higher education internationalization, e-education, massive open online courses.